

doi: 10.332491/2663-2144-2019-75-2-73-79

УДК 316.334.2:331: 321.011.7:338

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ**Г. В. Черевко***e-mail: gcherevko@ukr.net*Львівський національний аграрний університет
вул. В. Великого, 1, м. Дубляни, 80381

Узагальнено теоретичні підходи до розуміння взаємозв'язку між глобалізаційними процесами і тенденціями сільського розвитку. Встановлено, що глобалізація обумовлює посилення світової уваги до проблем розвитку сільських територій та забезпечення добробуту сільського населення. Метою дослідження є систематизація і виокремлення глобальних проблем сільського розвитку в економічній та соціальній площинах, обґрунтування напрямів їх розв'язання з урахуванням гендерної диференціації.

Встановлено, що голод та продовольча безпека, бідність виступають ключовими соціально-економічними проблемами глобальної економіки в цілому та розвитку сільських територій зокрема. Виявлено, що на зміну усталеним тенденціям до скорочення кількості голодуючих у світі протягом останніх десятиліть, у 2016-2017 рр. спостерігається загострення проблеми голоду. Завдяки аналізу глобальних та регіональних даних було зроблено висновок про фемінізацію проблем бідності та голоду, неграмотності та обмеженості доступу до освіти. У статті підкреслено, що гендерна нерівність має гетерогенний характер у різних країнах світу та залежить від особливостей поділу суспільних ролей, сегрегації праці, економічного та політичного уповноваження, параметрів людського та соціального капіталу тощо. Водночас, у дослідженні аргументовано диференціацію аналізованих проблем залежно від статі. Це доводить необхідність формування гендерно чутливих стратегій та програм стимулювання сільського розвитку, збереження пріоритетів сталості у реалізації глобальних зусиль, націлених на підвищення ефективності використання природно-ресурсного і людського потенціалу сільських територій. Перспективи подальших досліджень в обраному напрямі асоціюються з глобальними пріоритетами економічного та соціального розвитку сільських територій.

Ключові слова: сільський розвиток, глобалізація, гендерна рівність.

Постановка проблеми

Глобалізаційні процеси в світовій економіці та суспільстві створюють нові можливості та загрози для сільського розвитку, змінюючи не лише масштаби існуючих проблем, а й їх якісні ознаки. Розуміння впливу глобалізації на сільський розвиток межує з низкою міфів. По-перше, вважається, що сільські території меншою мірою набули ознак глобалізації та зберегли свою автентичну національну культуру. По-друге, “стискання” часу і простору завдяки можливостям інфокомунікаційних технологій знижують відставання сільської місцевості у розвитку та дозволяють на рівних умовах конкурувати з містами у боротьбі за інвестиційні ресурси й дислокацію бізнесу, а отже – соціальне зростання. По-третє, домінуючий характер глобалізації пригнічує особливості сільської економіки та культури. Насправді ці міфи не відповідають реальності, оскільки глобалізація не набула такої низхідної та, водночас, монолітної сили впливу, здатної до гомогенізації світового рурального середовища. Натомість,

вона сприяла пріоритетизації проблем сільських територій внаслідок перегляду глобальних принципів та цінностей розвитку, становлення його цілей з позицій сталості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичним підґрунтям сучасних досліджень проблем сільського розвитку з позицій глобального підходу стала низка наукових праць, які характеризують глобалізацію як зростаюче усвідомлення світовою спільнотою себе як єдиного цілого (Р. Робертсон, Дж. Томлінсон); збагачують розуміння феномену глобалізації соціокультурними чинниками (Е. Гідденс та М. Арчер), наголошують на важливості посилення взаємозв'язків між економіками та культурами окремих країн світу (І. Алексеєнко, Є. Андрос, Д. Гелд, Е. МакГрю, Д. Медоуз, В. Михайлова, Д. Мусієнко, Р. Робертсона, Р. Сіденка, Дж. Сороса, Дж. Стігліца та ін.). Еволюція руральних досліджень прослідковується в роботах методологічного та практичного спрямувань таких науковців, як

Т. Альтер, О. Бородіна, Г. Грін, Т. Зінчук, П. Метсон, Г. Нельсон, К. Сакс, А. Траугерта та інших. Водночас, незважаючи на численність та ґрунтовність існуючих наукових розробок, теоретико-методологічна проблема сільського розвитку в контексті глобалізаційних процесів потребує поглиблення та доповнення з урахуванням гендерних аспектів, що й обумовило необхідність проведення даного дослідження.

Мета, завдання, об'єкт та методика досліджень

Метою дослідження є систематизація та виокремлення глобальних проблем сільського розвитку в економічній та соціальній площинах, обґрунтування напрямів їх розв'язання з урахуванням гендерної диференціації. Реалізація поставленої мети обумовлює виконання таких завдань: 1) узагальнення теоретико-методологічних аспектів взаємозв'язку процесів глобалізації та сільського розвитку; 2) визначення ключових проблем розвитку сільських територій в економічній та соціальній площині в умовах глобального характеру гендерної нерівності; 3) обґрунтування напрямів розв'язання виявлених проблем. Об'єктом дослідження виступає процес трансформаційних змін у сільському розвитку в умовах глобалізації.

Методологія дослідження була побудована на засадах системного підходу, застосування якого дозволяє інтерпретувати сільський розвиток як сукупність соціально-економічних процесів та політичних ініціатив, спрямованих на забезпечення добробуту сільського населення в умовах глобальних змін. Аргументація здійснених висновків здійснювалася завдяки аналітичним індикаторам сільського розвитку на глобальному та регіональному рівнях за період 2000–2016 рр. В якості джерел інформації були використані щорічні звіти та офіційні дані Світового банку, ФАО, міжнародного проекту “Енциклопедія проблем світу та людського розвитку”, а також статті й аналітичні матеріали інших вчених у сфері сільського розвитку. Методика дослідження була сформована на основі статистичних методів, які дали змогу систематизувати аналітичну інформацію та обґрунтувати напрями розв'язання проблем сільського розвитку з урахуванням їх параметрів у глобальному середовищі.

Результати досліджень

Феномен глобалізації на сучасному етапі розвитку людства ототожнюється з багаторівневим набором соціальних процесів, які

створюють, примножують та інтенсифікують економічну взаємозалежність й обмін між країнами, одночасно сприяючи зростанню усвідомлення важливості та необхідності поглиблення зв'язків між окремими людьми незалежно від місця їх знаходження. Через призму сільського розвитку глобалізація означає зміни особливостей сільського простору, що обумовлені поширенням та переплетінням глобальних мереж з локальними організаціями та стейкхолдерами в рамках формування нових гібридних утворень. Таким чином, забезпечується процес доповнення місцевої сільської самобутності новими перевагами та можливостями [10, с. 101]. В зазначеному контексті відбувається становлення глобального профілю проблем сільського розвитку, які, попри наявні регіональні відмінності, мають загальносвітову значимість:

Голод та продовольча безпека.

Ключовим завданням кожної країни у сфері сільського розвитку є гарантування для її населення адекватного продовольчого забезпечення, недопущення депривації продовольства та недоїдання й голоду. Волотильність світових цін, високий рівень навантаження на екологічні активи та дефіцит біологічного потенціалу в багатьох країнах світу, відставання у технологічному розвитку сільського господарства одночасно з постійним зростанням чисельності населення об'єктивно призводять до збереження проблеми голоду [9, с. 22]. Спираючись на результати оцінки, проведеної за допомогою методики визначення глобального індексу голоду¹, можна стверджувати, що частка осіб, які стикаються з цією проблемою, скоротилася у 2015–2017 рр. до 12,3 %. Для порівняння, у 1991–2001 рр. частка голодуючих у світі становила 17,6 %. Рівень дитячої смертності через недоїдання також за цей період скоротився вдвічі і досягнув у 2016 р. 4,2 %. Незважаючи на досягнутий прогрес у напрямі зменшення рівня голоду у світі порівняно з 1990 р., протягом останніх років кількість голодуючих знову почала рости [7, с. 1], (табл. 1). У 2016 р. кількість жителів планети, які страждають від хронічного недоїдання, збільшилося до 815 млн осіб, що значно більше, ніж у 2015 р. – 777 млн осіб.

¹ <https://www.globalhungerindex.org/results/>.

Таблиця 1. Частка осіб, що потерпають від голоду, в розрізі регіонів світу, %

Регіони світу	Роки									
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Світ	14,7	14,2	11,5	11,2	11,0	10,8	10,7	10,6	11,0	
Африка	24,3	20,8	18,3	17,9	17,8	17,8	18,1	18,5	20,0	
Азія	16,7	17,0	13,2	12,8	12,5	12,2	11,9	11,6	11,7	
Латинська Америка й Карибський басейн	12,0	9,1	6,8	6,6	6,4	6,3	6,3	6,3	6,6	
Океанія	5,3	5,3	5,0	5,2	5,3	5,7	6,0	6,4	6,8	
Північна Америка та Європа	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	<2,5	

Джерело: за даними [7, с. 6].

Важливо підкреслити, що моніторинг проблеми голоду на індивідуальному рівні доводить, що як на глобальному, так регіональному масштабах, відсутність продовольчої безпеки стосується більшою мірою жінок, а не чоловіків, хоча саме вони формують основу трудових ресурсів сільського господарства (рис. 1).

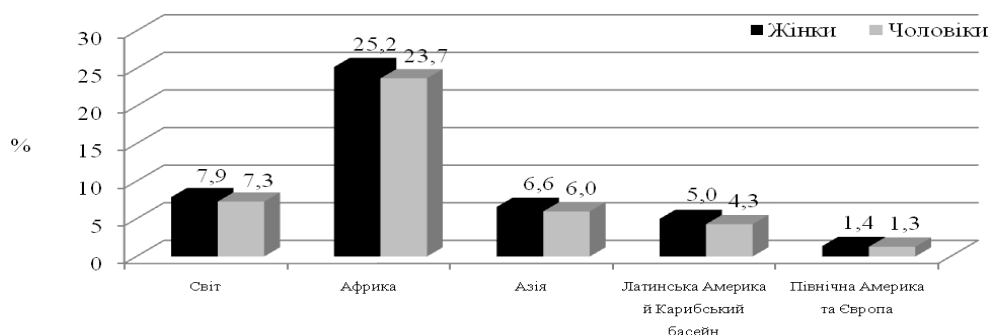

Рис. 1. Гендерна диференціація поширеності голоду, %

Джерело: за даними [7, с. 11].

З огляду на зазначене, головними напрямками подолання проблем продовольчого забезпечення та голоду виступають: подальша технологізація сільськогосподарського виробництва; захист лісових насаджень; розвиток збутових ланцюгів та локальних продовольчих ринків; розширення доступу до виробничих ресурсів для різних категорій діючих та потенційних виробників. Окрім цього, важливий внесок у забезпечення продовольчої безпеки у світі може відіграти досягнення гендерної рівності. За оцінками експертів ФАО, лише забезпечення повноцінного доступу жінок у країнах, що розвиваються, до земельних та інших виробничих ресурсів у сільському господарстві спроможне скоротити чисельність голодуючих на 12–17 % [6, с. 6].

Бідність.

За даними міжнародного проекту «Енциклопедія проблем світу та людського

розвитку»², в середньому 40 % сільського населення проживає за межею бідності. Це означає, що отримувані доходи є меншими, ніж витрати, необхідні для забезпечення основних потреб у продовольстві, охороні здоров'я, воді, житлі та освіті. Незважаючи на зростання середніх доходів за останні два десятиліття, скорочення кількості осіб за межею екстремальної бідності³ (рис. 2) порівняно з 1990 р. на 1,1 млрд осіб, її рівень у сільській місцевості показав незначну тенденцію до зменшення. Так, тенденції до загального економічного зростання не сприяли

²<https://www.globalhungerindex.org/results/.uia.org/en/problem/143711>.

³ Межею екстремальної бідності у міжнародних аналітичних дослідженнях вважається сума середньодобових витрат людини, менша від 1,90 дол. США.

пом'якшенню проблеми сільської бідності в країнах Африки, Латинської Америки чи Азії. Серед населення країн, що розвиваються,

близько 750 млн осіб вважаються бідними, з них 80 % проживають у сільській місцевості.

Рис. 2. Рівень екстремальної бідності у світі, 2005–2015 рр.

Джерело: побудовано за даними <https://ourworldindata.org/extreme-poverty>.

Найвищий рівень сільської екстремальної бідності відмічається в країнах Суб-Сахарної Африки (82 %), Південної Азії (83 %), Східної Азії та Тихого Океану (74 %), найнижчий – у Латинській Америці (53 %) і Європі та Центральній Азії (66 %). У багатьох випадках рівень життя окремих соціально-економічних груп сільського населення, особливо безземельних, фактично знизився.

Незмінним для досліджень сільської бідності у глобальному вимірі є гендерний аспект проблеми. Фемінізація цього явища пов'язується, з одного боку, з обмеженістю можливостей сільських жінок у доступі до ресурсів та розвитку. З іншого боку, наслідком трансформацій у сільському господарстві, трудової міграції чоловіків та поширення несільськогосподарської зайнятості стає зростання навантаження на жінок у сферах виробництва, відтворення населення та процесах соціалізації на сільських територіях, що реалізується на засадах неоплачуваної праці [5, с. 87]. При цьому, жінки витрачають до 90 % своїх доходів на забезпечення добробуту родини, в той час як чоловіки – лише 30-40 % навіть у випадках, коли їх загальний обсяг є недостатнім для покриття сімейних потреб [2]. Високий рівень бідності сільського населення, кількісне переважання жінок серед незабезпечених верств населення обумовили те, що серед 796 млн неписьмених осіб у світі 2/3 становлять особи

жіночої статі, лише 39 % сільських дівчат відвідують середню школу [3].

Вирішення проблеми сільської бідності пов'язується як з економічними, так і соціально-орієнтованими заходами, зокрема, подоланням стагнації в економіці і сільському господарстві; стимулюванням агробізнесу та сільської економіки в цілому; просуванням та імплементацією інтегрованих стратегій сільського розвитку, націлених на зростання соціального та лідерського капіталу сільських громад.

Гендерна нерівність.

З огляду на існування гендерної диференціації проаналізованих вище аспектів сільського розвитку, можна стверджувати про існування крос-секторальної проблеми нерівності за ознакою статі в глобальному масштабі та сільських громадах зокрема. Прояви ознак гендерної нерівності спостерігаються в усіх країнах світу, проте очевидний характер цієї проблеми зберігається в країнах з низьким рівнем розвитку. Це пояснюється наступними причинами: лише у половині країн світу нині сформовані справедливі законодавчі умови для працевлаштування осіб обох статей; майже у 40 % країн не здійснюється покарання за домашнє насилля; менше половини бізнес-структур належать або включають до категорії власників жінок; на виконання неоплачуваної домашньої роботи особи жіночої статі

витрачають у середньому в 2,6 раза більше часу, ніж чоловіки [1, с. 18–19].

Гендерна нерівність має неоднозначний, з точки зору джерела її існування, характер: їй властиві як зовнішні чинники (усталений у суспільстві поділ ролей та відповідальності, гендерна сегрегація праці та влади, розрив в економічних можливостях та управлінні ресурсами тощо), так і внутрішні (пов'язані з ментальними особливостями конкретної людини, її власною самоідентифікацією в сформованих інституційних умовах, людським та соціальним капіталом тощо) [4, с. 181-182]. Наприклад, більшість феміністичних організацій концентрує свою діяльність у містах та націлена на уповноваження проживаючих у них жінок. На противагу їм, сільські жінки неохоче беруть участь у діяльності організацій, що намагаються змінити патріархатний суспільний устрій та зменшити владу і привілейований статус чоловіків. Зокрема, у США сільські жінки більшою мірою тяжіють до взаємодії з політичними та іншими організаціями, які підтримують їх родини, або фермерськими асоціаціями, ніж з тими з них, що спеціалізуються безпосередньо на адвокації жіночих прав та розширенні можливостей [8, с. 9].

Стратегічними змінами, націленими на подолання гендерної нерівності у руральному середовищі, можна вважати такі: переосмислення та переформатування системи поділу гендерних ролей; просування толерантності щодо індивідуальних відмінностей представників різних статей; розширення соціальної та економічної участі жінок; поширення переваг та здобутків суспільства, вільного від гендерної дискримінації та нерівності.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, вплив глобалізаційних змін на життєдіяльність сільського населення відбувається через реструктуризаційні тенденції у сільському господарстві, індустріалізацію аграрного розвитку, реорганізацію зайнятості у сферах видобутку корисних копалин та лісогосподарської діяльності, поступове віддалення промислових об'єктів від урбанізованих центрів, зростання “сервісної економіки” тощо. Виявлені гендерні аспекти

глобальних проблем сільського розвитку аргументують необхідність консолідації міжнародних зусиль у напрямі подолання нерівності за ознакою статі, розробки та реалізації гендерно-чутливих стратегій сільського розвитку, що сприятиме подоланню структурних бар'єрів у можливостях доступу до ресурсів, економічного та суспільно-політичного уповноваження сільських жінок, повноцінної реалізації їх людського потенціалу в контексті забезпечення зростання добробуту сільського населення.

Перспективи подальших досліджень у започаткованому напрямі пов'язуються з визначенням особливостей практичної реалізації глобальних пріоритетів економічного (активізація вторинного та третинного секторів сільської економіки; подальше дистанціювання споживання та виробництва; експансія корпоративними (в тому числі – транснаціональними) бізнес-структурами; підвищення туристичної привабливості у міжнародному масштабі; трансформація традиційних соціально-економічних відносин у дискурсивну модель менеджменту природних ресурсів тощо) та соціального (подолання бідності; посилення соціальної поляризації сільського соціуму; перегляд моделей поділу гендерних ролей у сільських громадах; посилення не лише ролі донора, а й користувача потенціалу міжнародних трудових мігрантів тощо) розвитку сільських територій.

References

1. Atlas of Sustainable Development Goals From World Development Indicators 2018 / World Bank Group. Washington, 2018. 91 p.
2. Beccio S. Ten things to know about gender equality and rural poverty. IFAD. <https://www.ifad.org/en/web/latest/photo/asset/39019147>.
3. Investing in skills for socio-economic empowerment of rural women. Gender and Rural Employment Policy : Brief. 2010. № 2. URL: http://www.fao-ilo.org/fileadmin/user_upload/fao_ilo/pdf/02EducationAndSkills_WEB.pdf.
4. Kutsmus, N. (2018). Genderny imperatyvy rozvytku silskoji ekonomiky w umovah globalizaciji [Gender imperatives of rural economy development in the conditions of globalization]. Kyjyv: Centr uchbovoji literatury [in Ukrainian].

5. Öztornaci B., Veziroğlu P., Kantar Davran M. The Relationship Between Gender and Poverty in Rural Areas of Turkey. 25th International Scientific-Experts Congress on Agriculture and Food Industry. İzmir, 2014. Vol.1. P. 85-88.

6. FAO (2011). Polozhenije del w oblasti prodovolstvija b selskogo hozyajstwa [The state of affairs in the field of food and agriculture]. Rym [in Russian].

7. FAO (2017). Polozhenije del w oblasti prodovolstvija b selskogo hozyajstwa [The state of affairs in the field of food and agriculture]. Rym [in Russian].

8. Sachs C. Rural woman, Agriculture, and Environment. Routledge. New York – London. 2018. 194 p.

9. Schanbacher W. Food as a human right: combating global hunger and forging a path to food sovereignty. Praeger. 2019. 210 p.

10. Woods M. Rural development, globalization and European regional policy: Perspectives from the DERREG project. Geographia Polonica. 2013. vol. 86, iss. 2, pp. 99–109.

GLOBAL PROBLEMS OF RURAL DEVELOPMENT: GENDER ASPECT

G. Cherevko

e-mail: gcherevko@ukr.net

Lviv National Agrarian University
V. Velykogo Str., 1, Dubliany, 80381

The article generalizes theoretical approaches to understanding the relationship between globalization processes and rural development trends. It is grounded that globalization causes increasing world attention to the rural development problems and welfare of rural population. The aim of the study is systematization and identification the global rural development problems in economy and society, argumentation the directions of their solution, taking into account gender differentiation.

It is underlined that hunger and food security and poverty are the key socio-economic problems of both global economy and rural areas development in particular. It is found that, in the light of established tendencies to reducing the number of hungry people in the world over the past decades, the problem of hunger was sharpened in 2016-2017 years. The analysis of global and regional data led to the conclusion about feminization the problems of poverty and hunger, illiteracy and limited access to education. The article emphasizes that gender inequality has got heterogeneous character in

different world countries and depends on the features of social roles division, labor segregation, economic and political empowerment, parameters of human and social capital, etc. At the same time, the research substantiates gender differentiation of the analyzed problems. This proves the need to develop gender sensitive strategies and programs for stimulating rural development, to implement priorities of sustainability concerning global efforts in increasing the efficiency of natural resources and human potential of rural areas usage. Prospects for further research in the chosen direction are associated with global priorities of economic and social development of rural areas.

Keywords: rural development, globalization, gender equality.

ГЛОБАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СЕЛЬСКОГО РАЗВИТИЯ: ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ

В. Черевко

e-mail: gcherevko@ukr.net

Львовский национальный аграрный университет
ул. В. Великого, 1, г. Дубляны, 80381

Обобщены теоретические подходы к пониманию взаимосвязи между глобализационными процессами и тенденциями сельского развития. Установлено, что глобализация обуславливает усиление мирового внимания к проблемам развития сельских территорий и обеспечения благосостояния сельского населения. Целью исследования является систематизация и выделение глобальных проблем сельского развития в экономической и социальной плоскостях, обоснование направлений их решения с учетом гендерной дифференциации.

Установлено, что голод и продовольственная безопасность, бедность выступают ключевыми социально-экономическими проблемами глобальной экономики в целом и развития сельских территорий в частности. Выявлено, что на смену устоявшимся тенденциям к сокращению числа голодающих в мире за последние десятилетия, в 2016–2017 гг. наблюдается обострение проблемы голода. Благодаря анализу глобальных и региональных данных был сделан вывод о феминизации проблем бедности и голода, неграмотности и ограниченности доступа к образованию. В статье подчеркивается, что гендерное неравенство имеет гетерогенный характер в разных странах

мира и зависит от особенностей разделения общественных ролей, сегрегации труда, экономических и политических полномочий женщин, параметров человеческого и социального капитала и другое. В то же время, в исследовании аргументировано дифференциацию анализированных проблем в зависимости от пола. Это доказывает необходимость формирования гендерно чувствительных стратегий и программ стимулирования сельского развития, соблюдения приоритетов

устойчивости в реализации глобальных усилий, нацеленных на повышение эффективности использования природно-ресурсного и человеческого потенциала сельских территорий. Перспективы дальнейших исследований в выбранном направлении ассоциируются с глобальными приоритетами экономического и социального развития сельских территорий.

Ключевые слова: сельское развитие, глобализация, гендерное равенство.